

УДК 336.71

Мартин О.М.*кандидат економічних наук, доцент
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності***Труш І.Є.***кандидат економічних наук, доцент
Львівського національного університету імені Івана Франка***ФОРМУВАННЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ****FORMATION OF THE MONETARY MECHANISM
OF STATE REGULATION OF ECONOMIC PROCESSES IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

Обґрунтовано основні засади грошово-кредитної політики. Конкретизовано основні чинники механізму кредитування економічного зростання, а саме чинники сукупного попиту, чинники сукупної пропозиції, інституційні чинники. Визначено перспективні напрями розвитку грошово-кредитної політики в сучасних умовах у контексті стимулювання економічного розвитку й економічного зростання в Україні.

Ключові слова: грошово-кредитний механізм, грошово-кредитна політика, інвестиційні процеси, економічне зростання, економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ

Обоснованы основные принципы денежно-кредитной политики. Конкретизированы основные факторы механизма кредитования экономического роста, а именно факторы совокупного спроса, факторы совокупного предложения, институциональные факторы. Определены перспективные направления развития денежно-кредитной политики в современных условиях в контексте стимулирования экономического развития и экономического роста.

Ключевые слова: денежно-кредитный механизм, денежно-кредитная политика, инвестиционный процесс, экономический рост, экономическое развитие.

ANNOTATION

Basic bases of monetary policy are grounded. Concretized the main factors of the mechanism of credit and its impact on economic growth, such as factors of the aggregate demand, aggregate supply, institutional factors. Determined perspective directions of monetary policy under current conditions in the context of fostering economic development and economic growth in Ukraine.

Keywords: monetary and credit mechanism, monetary policy, investment processes, economic growth, economic development.

Вступ. Грошово-кредитне регулювання є важливою складовою державного регулювання макроекономічних процесів з метою забезпечення стабільного розвитку країни. Забезпечити економічне зростання не можливо без розширення державного регулювання національної економіки на основі грошово-кредитного механізму, зокрема без розширення можливостей банківського кредитування, застосування сучасних методів, інструментів та кредитних продуктів.

Проте грошово-кредитний механізм в економіці України поки що не спроможний повноцінно забезпечити макроекономічну динаміку економічного зростання. Підвищенню дієвості та гнучкості державної економічної політики сприяє об'єднання різноманітних чинників кре-

дитування в єдиний ефективний грошово-кредитний механізм.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формування грошово-кредитної політики держави, обґрунтування основних її засад, аналіз проблем, що виникають, та їх вирішення залишаються предметом дослідження багатьох науковців. Серед сучасних дослідників можна виділити наукові праці таких економістів, як Г. Башнянін, А. Гальчинський, А. Гриценко, О. Дзюблук, М. Крупка, В. Марцин, С. Міщенко, М. Савлук, О. Шульгіна та інших. Проте, зважаючи на особливу актуальність, питання впливу грошово-кредитного механізму на економічний розвиток і економічне зростання, особливо на сучасному етапі розвитку національної економіки, потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Мета роботи – визначити особливості та напрями формування грошово-кредитного механізму регулювання економічних процесів в Україні.

Результати дослідження. Ефективна макроекономічна політика є визначальним чинником економічного реформування української держави. Не менш важливими є питання становлення національної системи грошово-кредитних відносин у сфері економічного реформування держави. Їх роль зростає із зростанням фінансового сектора, до змін якого особливо чутливі трансформаційні економіки. Від важливості грошово-кредитної політики значною мірою залежить економічне зростання України. Видатний український учений М.І. Туган-Барановський більш ніж сто років тому писав, що вирішальне значення для економіки має лише той кредит, який спрямовується на виробничі цілі та має наслідком створення нової цінності, яка і є джерелом повернення кредиту [7, с. 277].

Основними напрямками впливу кредиту на економічне зростання є: він впливає на суспільне відтворення; зростає мобільність капіталу, активніше переміщується капітал між галузями і районами; кредит сприяє реструктуризації економіки, оптимізації національного виробництва, розвитку галузей національної економіки та забезпечує виробництво конкурентоспромож-

ної продукції; він дає можливість сформувати переважну складову грошової маси та забезпечує грошовий обіг; кредит забезпечує оновлення та модернізацію виробництва, створює передумови для інноваційно-інвестиційного розвитку економіки; він сприяє економії витрат обігу та прискорює обіг грошей.

Щоб підвищити роль кредиту в українській економіці, нарощувати інвестиції та забезпечувати економічне зростання, кредитну політику слід поступово відмовлятися від експортної орієнтації національної економіки, щоб зменшити її чутливість до зовнішніх ризиків, посилювати орієнтацію вітчизняного виробника на внутрішні ринки з одночасним стимулюванням інвестиційного попиту підприємств і споживчого попиту населення, запроваджувати нові технології, стимулювати продуктивність праці [1, с. 76].

Центральною проблемою розвитку механізмів кредитування є досягнення оптимального співвідношення між заходами державного регулювання та функціонуванням ринкових або ліберальних механізмів, які можуть змінюватися залежно від стану розвитку національної економіки, процесів на світових ринках, наростання чи зменшення внутрішніх і зовнішніх ризиків. Згідно з канонами більшості економічних теорій, центральні банки мають використовувати реструкційну або експансійну грошово-кредитну політику, відповідно застосовуючи їх на різних фазах економічного циклу. Проте за тривалого спаду економіки пріоритетним завданням НБУ має стати кредитне стимулювання економічного зростання.

Лібералізація кредитування полягає у розширенні можливостей клієнтів банків вільно обирати банки та відкривати позичкові рахунки у різних банках. Із зростанням конкуренції зрос-

тає зацікавленість у розширенні асортименту кредитних послуг, поліпшенні їх якості та здешевленні кредитів. Важливим аспектом лібералізації є розширення можливостей банків залучати кредитні ресурси (або продавати їх) з метою регулювання кредитного потенціалу відповідно до грошово-кредитної політики НБУ. Лібералізація кредитування передбачає розширення мережі комерційних банків, спрощення процедури відкриття рахунків і процедури кредитування.

Щоб забезпечити стійке економічне зростання, недостатньо лише нарощувати обсяги кредитування. Насамперед треба виправити численні прорахунки у сфері кредитування, а саме:

1. Нарощування темпів кредитної активності, незважаючи на зниження платоспроможності позичальників, зростання вартості кредитних ресурсів і зниження вартості заставленого майна стало причиною зниження вартості кредитного портфеля комерційних банків, а також зростання простроченої заборгованості.

2. Активне використання можливостей залучення кредитів за кордоном і розширення за рахунок цього депозитної бази призвело до зростання кількості позичальників і збільшення кредитного портфеля попри те, що одночасно адекватні методи ефективного ризик-менеджменту не розроблялись.

3. Збільшення пропозиції нових кредитних продуктів, у тому числі валютних, споживчих кредитів, кредитних ліній на різного роду пільгових умовах без оцінки усіх можливих ризиків, які супроводжують відповідні інновації.

4. Ігнорування макроекономічних факторів банківських ризиків при оцінюванні кредитоспроможності позичальників, зокрема, зовнішній вплив світової фінансової кризи, а також особливостей реалізації валютно-курсової політики всередині країни [1, с. 73].

Необхідною умовою ефективності кредитування є створення сучасного механізму кредитування, спроможного забезпечити економічне зростання. Кредитне стимулювання економічного зростання передбачає використання механізмів взаємодії чинників сукупного попиту, сукупної пропозиції, які визначають обсяги кредитних ресурсів, їх ціну та вплив на процеси в реальній економіці (рис. 1).

Центральною ланкою механізму кредитного стимулювання економічного зростання є підвищення капіталізації комерційних банків. Ступень капіталізації визначає обсяги кредитних ресурсів і, відповідно, їх вартість, а також можливість інвестиційного кредитування.

Наведені у таблиці 1 показники динаміки капіталу банківської системи України у 2008–2014 рр. свідчать про

Рис. 1. Основні чинники механізму кредитування економічного зростання

випереджальне зростання наданих кредитів порівняно з власним капіталом і зниження прибутковості.

Ресурсна база комерційних банків не дає змогу значно збільшити обсяги довгострокового інвестиційного кредитування. Переважна частина депозитів фізичних осіб вкладена на короткі терміни. Фізичні особи не зацікавлені у довгострокових депозитах. Крім того, нестабільність банківської системи часто спонукає дострокового вилучення депозитів. Щоб цього уникнути, доцільно законодавчо забезпечити правові гарантії для довгострокових депозитів фізичних осіб та розширити на них чинність фонду страхування вкладів.

Комерційні банки можуть збільшити премії за довгострокове розміщення вкладів та усунути процедуру вилучення довгострокових депозитів. Проте найбільшим ефективним заходом є підвищення капіталізації комерційних банків. Підвищення капіталізації банківської системи дає змогу суттєво зміцнити її кредитний потенціал.

Капітал українських банків збільшується, проте їх активи зростають випереджальними темпами, що є ознакою зростання ризикованості банківської діяльності. У післякризові роки (2010-2011 рр.) збитки банківської системи становили, відповідно, 39,0 і 13,0 млрд грн, що призвело до зниження обсягів кредитування. Найвищі збитки отримала банківська система у 2014 році – 53 млрд грн, що є ознакою нестабільності банківської системи в умовах військової агресії східного сусіда. Така ситуація однозначно негативно відобразилася на результатах кредитної діяльності банківської системи, а відповідно і національної економіки у 2015 році.

Основними напрямками підвищення рівня капіталізації та кредитування інвестиційно-інноваційної діяльності є: прискорення процесів концентрації та централізації капіталів банків; злиття та об'єднання банківських установ, ліквідація безнадійних банків; поглинання слабких банків стабільно функціонуючими; створення спільних міжбанківських консорціумів (синдикованих кредитів) і запровадження синдикованого кредитування; створення інноваційних консорціумів для кредитування інноваційних нововведень; зниження нормативів ліквідності

та обов'язкового резервування для банків, що забезпечують інноваційне кредитування; створення спеціальних інноваційних банків.

Перешкоджають збільшенню інноваційно-інвестиційного кредитування високі відсоткові ставки, які обмежують попит на кредитні ресурси комерційних банків. Стратегічні інтереси прискореного розвитку української економіки вимагають їх зниження. Державна підтримка інвестиційно-інноваційного кредитування та запровадження дотацій покликані сприяти зменшенню відсоткових ставок за кредитами та запровадженню державного страхування інноваційних кредитів. НБУ може застосовувати довгострокове рефінансування для комерційних банків, які кредитують значні інноваційні проекти. Крім того, доцільно застосовувати пільгову шкалу оподаткування для банків у періоди, коли здійснюється значне інвестиційно-інноваційне кредитування.

В Україні капіталізацію збільшують шляхом залучення іноземного капіталу та збільшення його частки у національній банківській системі, а також через угоди злиття і поглинання.

Кредитування економіки зосереджене переважно на поточній діяльності, поновленні обігових коштів підприємств, що не сприяє створенню передумови для інноваційно-інвестиційного розвитку України. Дані НБУ свідчать, що в останні роки частка кредитів, що спрямовувалася на інвестиційну діяльність, становила тільки 15-19% [3, с. 32]. Погіршення структури кредитів загрожує наростанням ризиків.

Головними чинниками, які стримують інвестиційну активність вітчизняних банків на сьогодні є повільні темпи ринкової трансформації та реструктуризації реального сектору економіки; наявність певних диспропорцій у темпах розвитку між фінансовим та реальним секторами національної економіки; невисока привабливість інвестиційного клімату, викликана правовою нестабільністю, слабкістю законодавчого захисту прав кредиторів, низькою ефективністю господарювання тощо; відсутність розвинутої інфраструктури інвестиційного ринку, ринку землі та нерухомості тощо [3, с. 32-33].

Отже, кредитний ринок в Україні впливає на інвестиційні процеси та динаміку економіч-

Таблиця 1
Динаміка капіталу та наданих кредитів у банківській системі України у 2008–2015 рр.
(на 1 січня), млрд грн [6, с. 59]

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Власний капітал	70	119	115	137	155	169	192	148
Зобов'язання банків	530	807	765	804	899	958	1085	1169
Активи банків, всього	599	926	880	942	1054	1127	1278	1317
Кредити надані, усього	485	792	747	755	825	815	911	1006
у тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання	276	472	475	508	581	609	699	803
кредити, надані фізичним особам	154	268	223	187	175	162	168	179
Регулятивний капітал	72	123	136	161	178	179	205	189
Результат діяльності	6,6	7,3	-38,4	-13,0	-7,7	4,9	1,4	-53,0

ного зростання не суттєво. Комерційні банки в Україні недостатньо мотивовані на інвестування інноваційного розвитку. Зацікавленість в інвестиційному кредитуванні знижують недостатність довгострокових ресурсів та високі ризики кредитування. Світовий досвід засвідчує, що найбільш ефективним є розвиток спільно-приватно-державного кредитування інвестиційних проектів. Цілеспрямована державна кредитна політика покликана забезпечити використання усіх можливостей кредитування та контроль за цільовим використанням коштів для кредитування комерційними банками заходів інвестиційного розвитку. Реальний вплив держави найбільш ефективний при розробці комплексних програм розвитку кредитування галузей, інноваційних програм, розробці і запровадженні інноваційних продуктів.

Інвестиційні кредити, які є рушійною силою економічного зростання, в Україні зростають відносно низькими темпами. За даними Держкомстату України, інвестиції в основний капітал у 2008 р. знизилися на 2,6%, а у 2009 р. – на 41,5%, у 2010 році – на 0,6%, починаючи з 2011 року цей показник почав зростати, проте у 2013 році знову скоротився на 11,1%. Частка інвестицій в основний капітал за рахунок кредитів, відповідно, становила у 2008 р. 17,3%, у 2009 р. – 14,2%, а у 2010 р. – 13,7% [4]. Отже, процеси кредитування переважно мало впливали на процеси інвестування і на макроекономічну динаміку.

Кредитне забезпечення економічного зростання є комплексною проблемою, реалізувати яку можна залучивши різні резерви. Основними напрямками розширення кредитування економічного зростання в Україні є:

- 1) кредитування оновлення основного капіталу;
- 2) кредитування інвестування в дорожньо-транспортну та житлово-господарську інфраструктуру та формування внутрішнього попиту;
- 3) розвиток іпотечного кредитування та стимулювання галузей будівельного комплексу;
- 4) зростання доступу до кредитів підприємств малого та середнього бізнесу;
- 5) диверсифікація банківського кредитування та збільшення його доступності за ціною та видами економічної діяльності;
- 6) розвиток інноваційно-інвестиційного кредитування та модернізація національної економіки.

Економічне зростання вимагає використання чинників, які формуються в різних галузях та сферах національної економіки. Кредитна підтримка полягає у забезпеченні достатніми за обсягом та ціною грошовими ресурсами, що визначають потенціал розвитку.

Кредитування оновлення основних фондів та модернізація економіки. Зношеність основних фондів в Україні перевищує 70%, що загрожує наростанням технологічного відставання і зниженням конкурентоспроможності на світових ринках. Щоб забезпечити стаке економічне зростання та модернізацію національної економіки,

треба створити сучасні оновлені основні фонди. Для реалізації таких першорядних завдань слід максимально ефективно використати кредитний потенціал банківської системи з кредитування інвестиційних проектів і стимулювання розвитку виробничих потужностей реальної економіки. Не повною мірою використовується потенціал банківської системи для кредитування інноваційно-інвестиційного розвитку.

Основними напрямками збільшення ресурсної бази кредитування національної економіки, на наш погляд, є: збільшення прибутків банків; продаж частини акцій стратегічним інвесторам шляхом їх публічного розміщення; залучення іноземного капіталу; залучення коштів на депозитні рахунки та зростання частки довгострокових вкладів; оптимізація структури депозитних вкладів та формування антимонопольної ресурсної бази кредитування; макроекономічна стабілізація та економічне зростання.

Одним із чинників стимулювання економічного зростання є споживче кредитування. В Україні споживче кредитування почало розвиватись з переходом економіки до сталого економічного зростання, тобто з 2000 р. Використання кредиту на соціальні цілі обмежує ресурсну базу інвестиційного зростання і з часом перетворюється на гальмо підвищення рівня життя. Класична схема вибору напрямку розвитку суспільства в Україні реалізується через напрям стимулювання обсягів споживання, що, своєю чергою стимулює економічне зростання. Проте обсяги споживчого кредитування зростають внаслідок збільшення споживання імпортованих товарів і значно менше – вітчизняних.

Вагомим чинником стимулювання економічного зростання є іпотечне кредитування. Воно створює механізм кредитування інвестицій в об'єкти нерухомості, стимулює діяльність будівельного комплексу, оновлення основних фондів. Із зростанням іпотечного кредитування поживається попит населення на житло та виробництво будівельних матеріалів і техніки, створюються нові робочі місця. Стабільне іпотечне кредитування є важливою передумовою сталого економічного зростання. Іпотечні кредити за суттю є довгостроковими кредитами, хоча середній термін залучення депозитів у банківській системі є не меншим від одного року, що створює постійний дефіцит довгострокових фінансових ресурсів. Саме постійний дефіцит довгострокових кредитних ресурсів і їх висока вартість обмежують можливості іпотечного кредитування.

Знизити ризики кредитування можна лише за державної підтримки. Традиційного впливу центральних банків на кредитування шляхом зміни облікової ставки в Україні на частку централізованих кредитних ресурсів вже недостатньо.

Висока ризикованість кредитування реального сектору економіки і пріоритетність інноваційно-інвестиційного розвитку вимагають надання державних гарантій кредитування інвестицій у розвиток і створення сучасних

підприємств. Поступова переорієнтація експортного виробництва на внутрішнє має стати рушійною силою економічного зростання за рахунок формування внутрішнього попиту.

Невеликі банки з обмеженими ресурсами не спроможні здійснювати повноцінне інноваційне кредитування. Злиття і поглинання дрібних банків і синдикуване кредитування дає змогу розширити кредитне стимулювання економічного зростання.

Інновації в сфері розвитку кредитування мають великий невикористаний потенціал. У сучасній світовій фінансово-кредитній системі сформовані значні інноваційні ресурси, які мають бути адаптовані до українських реалій. Інновації у сфері кредитування дають можливість розвивати кредитування та адаптувати його до потреб конкретних позичальників, знижувати ризики кредитування та підвищувати мобільність коштів.

Актуальними завданнями розвитку національної банківської системи та системи кредитування, захисту прав кредиторів і позичальників, а також підвищення довіри з боку населення є наступні [2, с. 165]:

- удосконалення порядку розкриття у звітності банків інформації про їх власників і найбільших акціонерів, визначення критеріїв оцінки ділової репутації засновників, учасників і керівників банків;

- розвиток мережі рейтингових агентств;

- внесення змін до законодавства, згідно з якими мораторій на задоволення вимог кредитування вводиться не раніше від публікації щодо порушення справи про банкрутство банку;

- уніфікація та спрощення процедури звернення про стягнення на предмет застави і задоволення забезпечення заставних вимог кредитів;

- сприяння практичному застосуванню позасудових процедур звернення про стягнення на нерухомість, що є предметом застави, шляхом надання права заставодержателям укласти нотаріально посвідчені правочинні угоди в будь-який момент чинності зобов'язання;

- забезпечення реалізації публічного доступу до Єдиного державного реєстру юридичних і фізичних осіб-підприємців з метою надання кредиторам можливості отримувати необхідну інформацію стосовно державної реєстрації юридичної особи, її керівників і власників;

- удосконалення механізмів злиття та приєднання банків, ліквідації банків, у яких віді-

брали банківську ліцензію, і створення інституту корпоративних ліквідаторів.

Висновки. Грошово-кредитний механізм повинен бути зорієнтований на формування позитивної макроекономічної динаміки національної економіки. Сьогодні надзвичайно актуальним є державне регулювання та стимулювання економічного зростання на основі грошово-кредитного механізму модернізації економіки, оновлення основного капіталу та запровадження інновацій, спроможних підвищити конкурентоспроможність продукції українських виробників шляхом формування ефективних кредитних механізмів. На наш погляд, сьогодні в Україні необхідно розробити і запровадити комплекс заходів державної підтримки кредитного стимулювання економіки, основними напрями якої є: переорієнтація економіки на внутрішній ринок; формування інфраструктури програм розвитку економіки, спроможних значно збільшити попит на продукцію національного виробництва; зростання обсягів інноваційно-інвестиційного кредитування; підвищення рівня капіталізації банків за рахунок поглинання і злиття дрібних банків; розробка програм банківського кредитування інвестицій з участю держави; створення програм споживчого кредитування товарів національного виробництва; надання державних гарантій банкам, що здійснюють інвестиційне кредитування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дзюблук О. Розвиток банківського сектору в умовах деформації світового фінансового простору / О. Дзюблук // Вісник НБУ. – 2011. – № 10. – С. 76-83.
2. Колобов Ю.В. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / Ю.В. Колобов // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2011. – № 3 (12). – С. 165-169.
3. Майорова Т. Підвищення ролі банківського інвестиційного кредиту в інноваційному розвитку економіки України / Т. Майорова, С. Урванцева // Вісник НБУ. – 2014. – № 3. – С. 30-36.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.ua>.
6. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2015 року // Вісник НБУ. – 2015. – № 2. – С. 59.
7. Туган-Барановский М.И. Основы политической экономики / М.И. Туган-Барановский. – Петроград: Право, 1917. – 350 с.